

ספר
מנחם אב

פירוש על מסכת אבות

מאת

שמעון באאמו"ד ר' מנחם מנלי זצ"ל סילווער
רב בעיר פיטסבורג

לזכרון נשמת אבי מורי ורבי
ר' מנחם מנלי
ב"ד עקיבא משה סילווער זצ"ל

©

Rabbi Shimon Silver

2324 Pittock Street

Pittsburgh, PA 15217

(412) 421-0508

Cell: (412) 327-8166

Email: halochoscope@hotmail.com

מכון עלה זית

עריכת ספרים מרישא עד גמירא

publish@alehzayis.com | 732.513.3466

FAX: 732.865.7002 | 732.387.7841

רבי מנחם מנלי סילווער ז"ל בן רבי עקיבא משה ז"ל

מילא כריסו ש"ס ופוסקים בקי נפלא בתנ"ך
נדרחים ונדכאים היו מבאי ביתו ועל שלחנו
חיבר ביאור על אבן עזרא ועזר למחברים רבים
מגזע ר' עקיבא איגר ובעל סמיכת חכמים
מקרב רחוקים בחכמה ובתבונה עד שהתחזקו
נתקשר לרבותיו והעביר מסורת לכל משפחתו
למד ולימד נערים וזקנים שלא ע"מ לקבל פרס
יראתו קודמת לחכמתו ואור התורה נר לרגלו

נלב"ע שב"ק ד' טבת תשפ"ה לפ"ק

ת' נ' צ' ב' ה'

הסכמות שנתנו לספר טלי אורות

ישיבת
בית יוסף
גייטסהד

**Gateshead
Talmudical
College**

Rosh Hayeshiva
Rabbi A. Gurwicz

88 Windermere Street, Gateshead, Tyne & Wear NE8 1UB.
Telephone: (0191) 477 2616 Fax: (0191) 490 0480

מכתב ברכה

הנה הובא לפני קונטרסים מוכנים לדפוס מספר "טלי אורות", ספר המורכב
מחלק אחד בשם רדת הטל, ובו נתבארו עניני חג השבועות בהלכה ובאגדה, חלק שני בשם
שכבת הטל ובו פירושים חידושים וביאורים על ספר רות, וחלק שלישי בשם טלי אורות ובו
תשובות וביאורים על עניני גירות בכלל וגירות אבותינו דור מקבלי התורה בפרט, מאת הרה"ג
ר' שמעון סילווער שליט"א, מי שהיה מהתלמידים החשובים בהישיבה הקדושה בגייטסהד,
ומשמש כעת כרב בעיר פיטסבורג, ספר שבו השתטח המחבר שליט"א על עניני גירות לארכה
ולרחבה, ובו העיר והאיר המחבר שליט"א עיני המעיניים בסוגיות אלו הצריכים ביאור, והנני
לברכו שיזכה עוד רבות בשנים לשבת במנוחה על התורה והעבודה להוציא עוד ספרים רבים
וחשובים להגדיל תורה ולהאדירה.

אברהם באאמו"ר הגה"צ מוהר"ר ר' ארי' זאב צוקללה"ה גורביץ
בעזה"י י"א חמשה שבט אש"ת.

ממורי ורבי הרה"ג ר' אברהם גורביץ שליט"א

הנה הובא לפני קונטרסים מוכנים לדפוס מספר "טלי אורות", ספר המורכב משלשה חלקים,
חלק אחד בשם רדת הטל, ובו נתבארו עניני חג השבועות בהלכה ובאגדה, חלק שני בשם
שכבת הטל ובו פירושים חידושים וביאורים על ספר רות, וחלק שלישי בשם טלי אורות ובו
תשובות וביאורים על עניני גירות בכלל וגירות אבותינו דור מקבלי התורה בפרט, מאת הרה"ג
ר' שמעון סילווער שליט"א, מי שהיה מהתלמידים החשובים בהישיבה הקדושה בגייטסהד,
ומשמש כעת כרב בעיר פיטסבורג, ספר שבו השתטח המחבר שליט"א על עניני גירות לארכה
ולרחבה, ובו העיר והאיר המחבר שליט"א עיני המעיניים בסוגיות אלו הצריכים ביאור, והנני
לברכו שיזכה עוד רבות בשנים לשבת במנוחה על התורה והעבודה להוציא עוד ספרים רבים
וחשובים להגדיל תורה ולהאדירה.

אברהם באאמו"ר הגה"צ מוהר"ר ר' ארי' זאב צוקללה"ה גורביץ
בעזה"י י"א לחודש שבט תשע"ו

מכתב א'

בס"ד

שמואל קמנצקי
Rabbi S. Kamenetsky

2018 Upland Way
Philadelphia, PA 19131

Home: 215-473-2798
Study: 215-473-1212

דס"ר הרב שבת קודש פ' ראה תשע"ז
אמרו כלם ברוך סימורד שליט"א
הי' דין פרי עמלו מכמה שנים בדין גביר ויחלוקין בארץ לארץ
ויטוחו אנו לעצמנו יבין מהם ויחלוקין אנו ארץ ופארן מכלל אינוליק
אנופאר על ידו.
הואט לעפארן בדין פ' דיימס וכפ' ימלך לעפאר אינוליק
ויטוחו ארביס גיטלע אד גיטלע ה'ן גען.
דינע, דיימפארט, לעצמנו לעפאר דיימפאר אד גיטלע
ה'ן יחלוקין אנו ויחלוקין אנו לעפאר אד גיטלע ויטוחו
אנו יחלוקין

מחבר, הרב
שמואל קמנצקי

בס"ד ערב שבת קודש פ' ראה תשע"ז

למעלת כבוד הרב סילווער שליט"א

הגיעני פרי עמלו מכמה שנים דברי תורה וביאורים ראויים לאמרם ובטוח אני שרבים יהנו
מהם וראויים שבני תורה ידונו מכמה חידושים שנתחדשו על ידו.

תקותי שיפוצו דבריו הנעימים וכב' ימשיך לחדש חידושים ויפוצו לרבים חידושיו וכל העולם
יהנו ממנו.

ברכתי, ברכת הדייט, שיזכה לעסוק בתורה וביראה וכל העולם יהנו מזה ויהי' לנחת למשפחתו
ולכל חבריו וידידיו ולכל ישראל.

מעמקי הלב
שמואל קמנצקי

מכתב ב'

בס"ד

שמואל קמנצקי
Rabbi S. Kamenetsky

2018 Upland Way
Philadelphia, PA 19131

Home: 215-473-2798
Study: 215-473-1212

חסדו ה' יגדלנו
אמרו בידו' למדן סילוער אליט' רח
בדור ביטחונם.
דאמא מספרו טלי סילוער האדני אורטא טאם
אין בן דקדוקו וסן דחיואלו קבארב אדאספא טאם
אמאי טאם. דאסא יאן לימלא חן דדיני מודאנין
מן דהלכה וסן דחיואל דאספא.
דיכמי לימלאן אחרק ולימלא לאור דאס
מאדאמא אדסא ידסא ולימלא לימלאנין ודאלי
אספא ולימלא מודאנין לימלאן מודאסא.
דיכמי אספא גמלא סאסא
לימלא קמנצקי

בס"ד ה' תשרי תשע"ז

למע"כ הרב ר' שמעון סילוער שליט"א רב בעיר פיטסבורג.

דוגמא מספרו טלי אורות הגיעני ומוצא טעם וכן הן בביאוריו והן בחידושי בהלכה ובאגדה
כולם מלאי טעם. בטוח אני שימצא חן בעיני המעיינים הן בהלכה והן בחידושי באגדה.

ברכתי שימשיך לחדש ולהוציא לאור עולם כל מחשבותיו ובטח יבא תועלת להמעיינים
ובעלי אגדה יוציאו מהדברים פירושים מחודשים.

בברכת גמר חתימה טובה
שמואל קמנצקי

8 בגן

12/11/20

בס"ד

[illegible]

27/2 1977

בס"ד

תמוז ע"ו

הן ראיתי את הספר הנפלא טל אורות בענינים שונים בהלכה ובאגדה. ראיתי ושמחתי בלבי כי הספר מלא וגדוש גם בבירור הלכה לעומקה ובישירותה, וגם בפנינים יקרים בדברים המושכים לבו של אדם. בטוחני שתועלת גדולה יפיקו מספר חשוב זה ורבים יחנו מאורו, כי טל אורות טליך.

ברכתי להרה"ג המחבר מרביץ תורה לתפארת ומורה הוראה בישראל שיזכה תמיד להגדיל תורה ולהאדירה ולקדש שם שמים.

בברכה מרובה,

אשר זעליג וייס

גאב"ד וראש ישיבת "דרכי תורה"

פעייה"ק ירושלים ת"ו

Rabbi Y. Fisher
Member of the Rabbinical Court
of the Orthodox Jewish Community
55 Dovid Yelin st.
Jerusalem E. Israel

כ' סיון תשע"ז

יהודה פישר
בן אמו"ר מ"ן הגר"י זצוק"ל
חבר הבד"צ העדה החרדית
פעיה"ק ירושלים תובב"א
דרכי דוד ילין 55

דעשה"ת

הובא לפני ספר טלי אורות שנחלק לג' חלקים
א' רדת הטל, על עניני חג השבועות בהלכה,
ב' שכבת הטל, חידושים וביאורים על מגילת רות,
ג' טלי אורות, שו"ת, וביאורים על עניני גרות,
אשר חקרים הדב"ץ רבי שמעון סילווער שליט"א,
שאין לו בעולמו אלא דב"ץ של הלכה וי"ט' אדב,
שמכתב דטוב טעם ופועל ודסקרה ישרה, וכפי שפ'
המחקר שאם להסתמך על מש"כ הלכה למעשה,
הנני מדיכּו שיפוצו מעינותיו חוצה ויתקבל
על שולחן מלכים מאן מלכי רבנן.

הכה"ל לאצון עמלי התורה
יהודה במהגרי"י פישר

כ' סיון תשע"ז

בעזה"ש"ת

הובא לפני ספר טלי אורות שנחלק לג' חלקים א' רדת הטל, על עניני חג השבועות בהלכה ובאגדה. ב' שכבת הטל, חידושים וביאורים על מגילת רות, ג' טלי אורות, שו"ת, וביאורים על עניני גרות, אשר חיברם הרה"ג רבי שמעון סילווער שליט"א, שנכתב בטוב טעם ודעת ובסברה ישרה, וכפי שכ' המחבר שלא להסתמך על מש"כ הלכה למעשה.

הנני מברכו שיפוצו מעינותיו חוצה ויתקבל על שולחן מלכים מאן מלכי רבנן.

הכו"ח למען עמלי התורה

יהודה במהגרי"י פישר

חבר הבד"צ העדה החרדית

פעיה"ק ירושלים תובב"א

העתק הסכמת ר' מתתיהו זצ"ל על אחד משאר ספרי

בס"ד מלך כחמ מלכות מלך יתעל לרה
פה לייקווד יצ"ו

הנה ידיד נפשי חכם ונבון ואז אני מכיר אותו כבר ממשל
ילדותו בהיותו מויתקי התלמידים בידיהם גייטסהד במלכות
היה הרבה כמורה שמעון סילוור שליטא
עומד להוציא לאור ספר אשר היה בחינת דעתן חכם מלא
ישן, כי הוא קובץ קונטרסים אדום עמלן לעמן לברר וללבן
ספר התלמידים הצמאים לשבר'ה זו הלכה ואין להם מי
שיעריך לפנייהם שולחן ערוך מסודר ומבואר באופן לכל אשר
יבין מקור המצוה טעמה צורך ושלמותה.
זכה המחבר שליטא להרים לענוותת רק נועם
מתיקות תורתו הקדושה אשר דרכי דרכי נועם וכל נתיבותיה
אלו, נחמדים מצד ומצד זה ומתיקו מרבלי ונעם
לזמנים ועל ידו ישמעו רחוקים ויבאו ויתנו לך כתר מלכות
כמו שזכה כבר ע' לעזריו הנפלאים בע"פ.

והנני מברך מעינותיו חוצה ויזכה להרביץ תורה מתוך מנוחת הנפש והרחבת הדעת עד כי יבוא
שילה בב"א

מתת' אי"ש סלומון

בס"ד מוש"ק פרשת מטות מסעי תשנט לפ"ק
פה לייקווד יצ"ו

הנה ידיד נפשי חכם ונבון אשר אני מכיר אותו כבר ממשל [מטל] ילדותו בהיותו מויתקי התלמידים ביישיבת
גייטסהד באנגליה ה"ה הרה"ג כמוהר"ר שמעון סילוור שליט"א עומד להוציא לאור ספר אשר היא בחינת קנקן
חדש מלא ישן, כי הוא קובץ קונטרסים שהו"ל מזמן לשמן לברר וללבן לפני התלמידים הצמאים לדבר ה' זו
הלכה ואין להם מי שיעריך לפנייהם שולחן ערוך מסודר ומבואר באופן שכל אחד יבין מקור המצוה טעמה
עומקה וישרותה.

זכה המחבר שליטא להרים למופת רב נועם מתיקות תורתו הקדושה אשר דרכי דרכי נועם וכל נתיבותיה
שלוש, נחמדים מזהב ומפז רב ומתוקים מדבש ונופת צופים ועל ידו ישמעו רחוקים ויבאו ויתנו לך כתר
מלוכה כמו שזכה כבר ע"י שיעוריו הנ"ל לאים בע"פ.

והנני מברך שיפוצו מעינותיו חוצה ויזכה להרביץ תורה מתוך מנוחת הנפש והרחבת הדעת עד כי יבוא
שילה בב"א

ממני הכו"ח באה"ר
מתת' חיים סלומון

תוכן ענינים

א	מנחם אב
יא	פרק א
עא	פרק ב
קיט	פרק ג
קעד	פרק ד
רכו	פרק ה
שא	פרק ששי

מנחם אב

התנצלות המחבר

הנה היה מקום לתמוה מה ראיתי לחבר עוד פירוש על אבות, וכי לא די לנו במה שכבר נתפרסם מגדולי הדורות. אמנם התשובה לזה במשנה הראשונה דמסכתין – "והעמידו תלמידים הרבה". ועיין מה שכתבנו בפנים שזה נוגע לכל אחד מישראל. רובא דרובא ממה שעלה בידי בלימוד המסכת כבר נאמר בפני כמה תלמידים. אבל הלא נאמר במשנה לשון "הרבה". א"כ ע"י פרסום הדברים בספר אוכל לזכות לזה שבעז"ה ילמדו בו עוד תלמידים רבים. וזו תפילתי ובקשתי מאת ה' יתברך שיעלה הדבר בידי.

שם הספר וסגנונו

קראתי שם הפירוש "מנחם אב" לזכר נשמת אבי מורי ורבי ר' מנחם מנלי בן ר' עקיבא משה סילווער זצ"ל הרני כפרת משכבו. אאמו"ר זצ"ל עלה למרום בשבת קודש ד' טבת תשפ"ה. וברצותי לעשות לו זיכרון בספר ליקטתי מרשימות השיעורים שערכתי על מסכת אבות. ושם הספר עולה לכאן ולכאן. ובאמת יש לומר עוד שהלימוד ששונים פרקי אבות בשבתות בזמן המנוחה הוא מעין ענין הנחמה. שהרי עיקר הנחמה היא מה שאדם יכול להתבונן על איזה מאורע ומרגיש הרגשות של חן מטעם המנחמים. וכן הוא ביום השבת ובפרט אחר הצהרים שהוא פנוי מכל הדאגות של ימי המעשה ויש לו הפנאי להתבונן בדברים רוחניים. ובאותו זמן מתבונן במסורות שנמסרו מהאבות. שאף שכבר חלפו הלכו להם השאירו אחריהם ההדרכות בדרכי המוסר. ואף שמרגיש החסרון שאין האב כאן לשאול לו שיגיד, ואין הזקן כאן שיאמר לו, מ"מ במה שהותירו בידינו לדורות מאמריהם שנתחברו במסכת זו יש נחמה על זה.

נמצא שרוח הלימוד במסכת אבות היא של נחמה ומנוחה ומתאמת לזמן הפנוי של שבת אחרי הצהריים, עכ"פ בימי הקיץ הארוכים.

הקדמה

עיקרי הדברים הם ממה שדרשתי משך שנים רבות במסכת זו בעיקר בפני הבעלי בתים שבבית הכנסת ששמשתי שם או בשיבה בפני הבחורים כשהייתי מגיד שיעור בבית המדרש. ועליהם הוספתי נופך מהערות שבאו לידי אגב אורחא בעסקי בענינים אחרים וכל אימת שזכיתי לאיזה הערות הנוגעות ללימודים של מסכת זו רשמתי אותם וצרפנום כאן.

אבי מורי זצ"ל הכ"מ היה מפורסם בכל העולם כמומחה בפירושי האבן עזרא. תמיד היה משתעשע בדבריו ומעמיק ומעיין בהם והיה זוכה לגלות פשוטן של דבריו. הראב"ע כ' בהקדמתו שהתכלית בפירושו הוא לגלות הפשט הפשוט והיה משתדל בכל כוחו לכוון לפשוטו ממש. ובכל פעם שיש לשון המופיעה בראשונה בתורה היה מעיין עד כדי שידו מגעת לפרשו כן. כך היה דרכו של אאמו"ר זצ"ל. לא היה רוצה לפרש בדרך כלל על דרך חריפות לבד אלא העדיף לפרש ממש כפשוטן של הלשונות. הסגנון בו עסקתי בלימודים אלו של מסכת אבות בעיקר הוא כמו כן. כך זכיתי להתחנך מאבי. גם בימי חרפי בהיכלי הישיבות נדבקתי בעיקר לרבותי המעדיפים סגנון כזה. לכן דרך כלל החזקתי בדרך זו ע"י דקדוק בדברי התנאים לגלות עומק הפשט. אלא שיש מקומות שצריך לבקש ממקום אחר או מסגנון אחר כדי להגיע אל תוכן הדברים. אבינו זצ"ל היה ודאי אוהב גם את החריפות וראה אותה כחלק מן הפשט.

עוד ביקשתי להראות כלל הדברים שמראים איזה לימוד כללי בכל המאמרים והעמקתי קצת כדי להבין דבר מתוך דבר בהשקפה הכוללת. פרט זה חשוב מאד כדי להבין את הקשר בין המאמרים של כל אחד מן התנאים הקדושים האלו. גם ראיתי צורך להבין למה היה תנא זה או אחר רגיל במאמריו על שתי פנים האחד מצד הדור שבו היה מנהיג – שדבר זה נוגע לדורות הבאים כשיש בהם דמיון לדורו, או שבכל דור תמיד יש חלק הדור שיש בו דמיון לדורו ולכל הדורות הקודמים. והשני מצד דרכו בקודש של אותו התנא.

עוד השתדלתי לקשר המאמרים לדברים אחרים. אמנם התפארת ישראל סבירא ליה שעיקר אבות הוא דוקא מוסר ולפנים משורת הדין. הרוצה להתחסד יעסוק באבות. אבל ידוע שיש מאמרי אבות גם בהלכה וכגון הוו מתונים בדין שהוא הלכה פסוקה בהלכות דיינים. ולכן כשמצאנו שהמאמר מובא ברמב"ם או בשו"ע צרפנו הדברים לפרש אותם כן.

והנה לפעמים קשה להסביר העניינים בסברא ורק כשרואים איש בעל מידות ובעל מוסר שמתנהג באופן שהוא בעל המאמר הזה מבינים מתוך מעשיו את הביאור של

העניינים. "רואים". כשמעשה רב מופיע לפנינו מבינים הכל אבל לא מן הסברא אלא מחוש הראיה. דברים כאלו קשים להעתיק בספר אם אין יכולים לראות בעיניים ממש. אבל לפעמים אפשר לתאר מדרכי האיש כדי להבין מהות הדברים. אלא די ש לדון הרבה אם שייך לציין השם אם הוא ת"ח או בעה"ב הרוצה בהצנע ובפרט שדרכן של ספרי דפוס להתקיים לדורות. ולכן נזהרנו מזה כפי היכולת.

ברור שהרבה מפרשים כבר האריכו באבות ויש ממה שנכתב כאן שכבר יצא לאור כבר בספרים אחרים. "יש דבר שיאמר ראה זה חדש הוא כבר היה לעולמים אשר היה מלפננו". במקום שראיתי כן ניסיתי לייחס זה ג"כ. אבל שייך גם כן שבזמנים שונים למדתי איזה פירוש משם אחרים וראיתי דבר מה באיזה ספר ושכחתי וחשבתי שעלה בעניות דעתי ולא ייחסתי לו ולא הבאתיו בשם אומרו. מבקש אני מחילה ממעלתם, איש בשמו הטוב יבורך.

יהי רצון שפרסום הפירוש יהיה לעילוי נשמת אבי מורי הר' מנחם מנלי בן ר' עקיבא משה זצ"ל הכ"מ. אבי היה מקפיד מאד שרק תלמידיו יקראוהו בתואר רב אבל גם אני הייתי מתלמידיו בין בבית ובין בבית ספר. והנה תואר רב הוא לאו דוקא למי שמוסמך בסמיכת רבנים אלא כלפי כל רב ומורה גם לתינוקות של בית רבן כמו בכל רב ותלמידו. בילדותי היה אבי לומד עמי פרקי אבות בבית הכנסת אחר מנחה בשבת כשהיינו לבדנו והרושם מלימוד זה נשאר כמובן כל ימי חיי. עכ"פ הוא הרב שלי במסכת אבות.

אבינו הכ"מ היה מדבר הרבה מרבوتיו. נולד בגייטסהעד והיה ממשפחה שנמנתה בין מייסדי הקהילה הקדושה שם. היה רגיל לפרט מי הם רבותיו. העיקרים ביניהם היו: אביו שלימדו הרבה. הרבי הראשון בחדר היה נקרא ר' בערעל פערלמן זצ"ל ואח"כ השוחט הרב דריען זצ"ל מייסד הישיבה והכולל. הרב שמעון דנציג זצ"ל מצאצאי החיי אדם היה שלוחא דרבנן משיבת קעלם בליטא ששהה באנגליה בפרוץ המלחמה ונטה אל הרב דסלר זצ"ל חברו מקעלם שהיה אז רב בלונדון. הרב דסלר היה גם הוא לבדו, רחוק מבני משפחתו שנתפסו בליטא ונמלטו לאוסטרליא במשך המלחמה. כשבא הרב דסלר לייסד את הכולל בגייטסהעד הביא את ר' שמעון עמו להיות חזן הכנסת של הכולל. אבי היה קטן באותה העת וזקני שלא מצא לו רבי ללמוד עמו שכן את ר' שמעון דנציג. עם רבו ר' שמעון למד בבנין הכולל ונתקרב לחברי הכולל שלמדו עמו גם הם. כך למד מהרב נפתלי פרידלר זצ"ל חיי אדם ומהרב זישא וואלטנר זצ"ל את דרשת הבר מצוה. היה אומר שאפשר שאם יש לו רב מובהק הרי הוא ר' קלמן פינסקי זצ"ל חתן הרב אלי' לופיאן זצ"ל עמו למד מן הפסוקים עד סוף מסקנת ההלכה. כשנכנס לישיבה קבל מהרה"ג רבי נחמן דוד לנדינסקי זצ"ל ראש הישיבה ומהרה"ג רבי אליעזר חזקיה כהנא זצ"ל המנהל.

ואח"כ ממור הגאון ר' ליב גורביץ זצ"ל ומהרה"ג ר' ליב לופיאן זצ"ל אליו היה מקורב ביותר. ר' לייב זצ"ל היה בין חברי המנין המצומצם שהלכו ברגל כמה מיל להיות אצל ברית המילה שלי ביום שבת קודש וגם השתתף בבר מצוה שלי בלונדון. אחר הסתלקותו לא היה לאאמור"ר רב מקורב ממש ואף שהתקרב להרבה רבנים ותלמידי חכמים בחייו, הקירבה לה זכה אצל ר' ליב הצטיינה ביותר. קבל גם ממור המשיג ר' משה שוואב זצ"ל שהיה אחד מהמשדכים אותו עם אמי מורתי ע"ה. בכל משך הזמן שהיה הרב דסלר זצ"ל בגיטסהעד ביקש אאמור"ר זצ"ל תמיד להתקרב אליו והלך לשמוע ממנו גם בעודו נער פחות מבר מצוה אז כבר היה כאילו דר דירת קבע בכולל הרבנים והיו משתעשעים עמו כל הרבנים שם. אף שהיה ממשפחה גאליציאנית וממקור חסידי וכן היה מתנהג בעיקר, מ"מ דרכו בחיים ובמוסר היתה כולה במסורת קעלם והיודעים ממהותו ומהות רבותיו ומהות קעלם יבינו. לא שהיה מדגיש את הדבר אלא שהיה בולט ממנו ממילא. דרך זו הנחיל גם לנו בניו. בדרך כלל ודאי שהיה מדרכו להתקרב להרבה רבנים ובפרט לחסידות אבל בעיקרו היה תלמיד ר' שמעון דנציג והרב דסלר וחברי הכולל של הרב דסלר זכר צדיקים לברכה. וממילא מתאים הדבר שנחבר דברי מוסר של מסורות האבות לזכרו. ובעז"ה אם יזכני ה' נעשה חלק מיוחד לפרקי חייו.

ענין המסכת

שם המסכת הנקבע בסדר המשניות הוא אבות. ולמה נקראת מסכת זו בשם זה לכאורה היה לה להיקרא מסכת מוסר או דרך ארץ או אפשר חסידות. ונראה ע"פ הפסוק שמע בני מוסר אביך. דוקא אביך. והוא מבואר ע"פ לשון הפסוק פ' עקב (דברים ח, ה) כאשר ייסר איש את בנו. לאו דווקא לשון ייסורים אלא מלשון להסיר ולסור. היינו שדרך האב לייסר וליישר בנו ומסירו מדרך המעוקל לדרך הישר.

ויש לומר עוד שהעיקר לזכור את הקשר מאב לבן כפי סדר המסורה בכל דור. ויש להעיר עפ"י כמה חשוב קשר זה ממש בין כל אב ובנו. שעניינים אלו של מוסר הם נלמדים בעיקר מהאב ולא כ"כ מהרב. וככתוב הנ"ל שמע בני מוסר אביך. שמהרב מקבלים לימוד או אפילו שימוש אבל מהאב רואים חיים של יום ויבתוך חיים אלו מוסר האב לבנו את דרך חייו ממש בפועל והבן לומד ממש כמו שלומד לדבר ולעשות כל מה שרואה בבית הוריו. ואופן הנהגת האב עובר לבן כמעט ממילא. ובמסכת זו יש הדרכה לאבות איך להתנהג כדי שבניהם יקבלו מסורה זו. והוא כמו הלכות האבות. וכל אב חוזר על אלו העניינים בכל שנה, בשבת במנחה.

ובזה יש לבאר ג"כ למה נתייחד מנהג זה דווקא בזמן מנחה בשבת. הנה ידוע שנוהגים להביא קטנים לבית הכנסת בשבת במנחה. וסומכים על מ"ש תוס' חגיגה

ג. ד"ה כדי ליתן שכר למביאייהו. אבל יש להוסיף שכיון שפשט מנהג זה מימי קדם ומסתמא מפני שקל ונוח יותר להביאם אז ממילא נוסף המנהג ללמוד פרקי אבות.

לשון השו"ע (או"ח רצ"ב ס"ב ברמ"א) ונהגו שלא לקבוע מדרש בין מנחה למעריב (טור) אבל אומרים פרקי אבות בקיץ ושיר המעלות בחורף וכל מקום לפי מנהגו ע"כ. ושמעתי מקשים למה כתב לשון "אומרים" ולא "שונים". וכן מקשים על לשונו לעיל סימן ע"ר לומר משנת במה מדליקין. דכיון שהוא מן המשנה היה לו לומר "שונים". ויש לתרץ על פי הנ"ל שעיקר דברים אלו הוא לאו דווקא להעמיק יותר מדאי אלא לחזור ולאומרם בפה, אם עכ"פ מבינים מה שאומרים. א"כ להסביר את פשט העניין והקשר ודאי נכון אבל אין נכון ללמוד בעומק בזמן זה. ובפרט להנ"ל שצריך שישמעו הקטנים מאבותיהם. ורק בזמן אחר יש בוודאי לקבוע לימוד ע"ז. אמנם בפשוטו י"ל שהרי שם להדיא אמרו שאין לקבוע שיעורים ולימודים "ומ"מ אומרים" כלומר כ"ז שאין זה בתורת לימוד ממש שנתבטל משום האבלות על סילוקו של משה כדאיתא שם. ובזה גופא יש לבאר למה התירו דווקא אבות דכיון שהוא דבריו של מת – שמתחיל משה קבל ממילא אין כ"כ קפידא ע"ז. וכן פתגם לשון המסכתא גופא "הוא היה אומר" ולא שונה אלא אמירה וכנ"ל.

וכדאי להעתיק כאן מדברי המאירי בהקדמתו וז"ל: ראוי להתעורר מה היתה הסיבה להודיע סדר הקבלה מאיש לאיש ויראה לי בתשובת זה שלא נעשה אלא למעלת המסכתא והוא שמצד שעניניה כוללים דברים לא תבא ראייה פרטית מן המקראות ולא מדרכי המחקר וההקש ושאר המדות כדרך שאר הדרכים התלמודיים רק זירו על מידות חמדות ואזהרה על מידות הנמאסות אולי יחשוב עליהן שאין המדות המשובחות גוף מצוה ולא המגונות גוף עבירה ויקל עינם באזני השומעים ויבזו לשכל מליהם עם היות הם הם מדריכות לאדם לאמת או להפכו כמו שביארנו בילדותינו בחיבור התשובה ומתוך כך הוצרכו הדברים להיותם נסעדים במעלות ולהודיע שהם דברים מבוררים מחכמי קדם ומקובלים מפי הנבואה איש מאיש כדי לעיין בהם בעין ההדור להביט אל צור חוצבו ואל מקבת בור נוקרו ורמזו העיקר הזה בשם הספר ר"ל אבות כלומר שהם דברים יצאו מאבות העולם העמודים אשר בית התורה נכון עליהם או דברים שהם אבות ויסוד ושורש ועיקר לכל חכמה ומצוה ודרך ושביל לכל מעלה כאומרם ז"ל האי מאן דבעי למהוי חסידא כו' עכ"ל הנצרך לנו כאן.

מדבריו מפורש שרוב ענייני המסכת הם שכל פשוט ומ"מ יש הרבה שכל פשוט שאינו האמת. ואיך ידע האדם כששומע דבר שכל פשוט, שהוא גם ישר ואמת. אלא דזה תלוי אם השכל שהוא אומר בא בקבלה מאביו וכדומה. א"כ סתם מוסר מי

יִימַר שֶׁהוּא דָּבָר יִשְׂרָאֵל. אֲבָל מוֹסֵר הָאֲבוֹת הוּא וּוְדָאֵי יִשְׂרָאֵל וְאִמְתָּא. מִשָּׁה קִבֵּל כּו' כְּדִי לְהוֹרֹת שֶׁהִכֵּל בַּמִּסּוּרָה וְהִכֵּל הוּא אִמְתָּא וְיִשְׂרָאֵל.

גַּם דְּבָרֵי הַמַּאֲרִי מְפֹרָשִׁים שְׁמִילֵי דְאֲבוֹת אִפְּ אֵינָם חֵלֶק מִהֶלְכָּהּ. וְכ"כ כְּמָה מְפֹרָשִׁים וְכִנ"ל בְּשֵׁם הַתְּפָאֶרֶת יִשְׂרָאֵל ר"ל שֶׁהַדְּבָרִים שֶׁבְּאֲבוֹת הֵם חֲסִידוֹת וּמוֹסֵר וּלְפָנִים מִשּׁוֹרֵת הַדִּין. וְכֵן מִבּוֹאֵר מִמָּה שֶׁכָּתַב שְׁמָא תֵּאֵמַר שֶׁהִרְבָּה מְדַבְּרִיהֶם הֵם שֶׁכָּל פְּשׁוּט. וְדָאֵי שֶׁבְּעוֹמֶק בָּאוּ מְרוּה"ק.

וְעֵינַן גַּם בְּהַקְדַּמַּת הַמַּהֲר"ל (דֶּרֶךְ חַיִּים) וְעוֹד גְּדוּלִים שֶׁעֲמְדוּ עַל מָה שֶׁמִּסְכַּח זֶה אֵינָה בְּדִבְרֵי הֶלְכָּה אֲלָא מוֹסֵר וּמִילֵי דְחֲסִידוֹתָא וְכִמּוּ שֶׁאִמְרוּ בַּגִּמְרָא (ב"ק, ל, א) הָאֵי מֵאֵן דְּבַעֵי לְמַהוּוֵי חֲסִידָא לִיקָיִים מִלֵּי דְנִזְיָקִין רַבָּא אִמְרֵי מִלֵּי דְאֲבוֹת. וְיִסּוּד זֶה רוֹאִים בְּכָל פִּינָה וּפִינָה בְּכָל דְּבָרֵי הַמִּסְכָּח. וְאִפְּ שֵׁשׁ מַעֲנִינֵיהָ הַנוֹגְעִים לְהֶלְכָּה וְכִמּוּ שֶׁנִּבְאֵר לֹא שְׁנָאֵן הַתֵּנָא בְּדוּקָא אֲלָא אֲגַב הַמוֹסֵר וּמִידַת חֲסִידוֹת שְׁבָהֵן. וְהַעֲיָקָר בְּפָרְקִים אֵלּוּ הוּא שֶׁכָּח הַנֶּפֶשׁ בִּידֵי הָאָדָם עֲצָמוּ אִם רַק יִתְנַהֵג אֶת עֲצָמוּ כְּרָאוּי.

וְאֲגַב אֲוֹרַחָא נִזְכִּיר בְּזֶה דֶּהֱנָה דְּבָרֵי אֲנָשִׁי כִּנְסַת הַגְּדוּלָּה בַּמִּסְכָּחִין נִקְבְּעוּ כּוֹלָם כֶּהֱלָכָה פְּסוּקָה.

הוּוּ מִתּוֹנִים בְּדִין – בַּחוּ"מ ס' י סַעִיף א' וּבִרְמַב"ם ה'ל' סִנְהֶדְרִין ע"ש.

וְהַעֲמִידוּ תַלְמִידִים הִרְבָּה. בִּיו"ד ס' רמ"ה ס"ג. אֲלָא שִׁיקְדִים בְּנוּ. אֲמֵנָם י"ל דְּעִנִּין רַבּוּי הַתַּלְמִידִים לֹא נִזְכָּר שָׁם. מ"מ פְּשׁוּט הוּא.

וְעָשׂוּ סִיג לְתוֹרָה לְכַאוּרָה נִלְמַד מִעָשׂוּ מִשְׁמֶרֶת לְמִשְׁמֶרֶת.

וְי"ל שֶׁאֲנָשִׁי כִּנְסַת הַגְּדוּלָּה קִבְּעוּ דְּבָרֵיהֶם כֶּהֱלָכָה אִפְּ שֶׁהֵם מְדַרְכֵי הַמוֹסֵר. וּמִינָהּ תִּשְׁמַע לְכָל כֶּהֱאִי גּוֹוֵנָא וְנִמְצָא שֶׁאֲבוֹת הוּא הֶלְכָּה מִשּׁוּם מוֹסֵר מִעֵין הֶלְכוֹת דְּעוֹת שֶׁכ' הַרְמַב"ם וְהוּא ג"כ מִבֵּיא כְּמָה דְּבָרִים מֵאֲבוֹת.

בְּסֹדֶר הַמִּסְכָּח בְּנִזְיָקִין

עוֹד יֵשׁ לַעֲיִין לְמָה נִסְדְּרָה מִסְכַּח זֶה בְּסֹדֶר נִזְיָקִין. וְנִלְע"ד ע"פ מָה שֶׁבִּאֲרָנוּ שֶׁעִיקָר אֲבוֹת הִיא הַמִּסּוּרָה וְהַמוֹסֵר וּמוֹסֵר הַמִּסּוּרָה ע"פ וְע"י הָאֲבוֹת. וְזֶה דּוּמָה לְעֵדִיּוֹת. עֵדִיּוֹת הַחֲכָמִים. וְהִיא דּוּמָה לְסִנְהֶדְרִין. וְלַהּוֹרִיּוֹת ב"ד. נִמְצָא שֶׁחֲצִי מִסְדֵּר נִזְיָקִין נּוֹגַע לְחִשְׁבּוֹת הַזִּקְנִים. בֵּין הַסִּנְהֶדְרִין שֶׁל הַזִּקְנִים בֵּין הָעֵדִיּוֹת שֶׁלֵּהֶם וּבֵין הַהוֹרִיּוֹת שֶׁלֵּהֶם. וּבֵין מִסּוֹרֵת הָאֲבוֹת בְּדַרְכֵי הַמוֹסֵר. שֶׁכָּל דִּין סִנְהֶדְרִין נִתְיַסַּד בְּפ' בְּהַעֲלוֹתָךְ בְּאִסְיַפַּת הַזִּקְנִים. שֶׁבַּעִים אִישׁ מִזְקֵנֵי יִשְׂרָאֵל – אֲשֶׁר יָדַעַת כִּי הֵם זִקְנֵי הָעָם וְשׁוֹטְרֵיוּ.

ובמה שעבודה זרה ג"כ נכללה על סדר זה יש להעיר. שבאמת מצד העבודה לכאורה מקומה בסדר קדשים. ונראה שעיקר עבודה זרה מתחילתה באה ע"י נביאי שקר כדוגמת זקנים שסרחו או אפשר להיפך ע"י המון עם או אפשר שע"י חירוף זקנים טועים והמולת המון העם הצועקים ודוחים הזקנים וכמו בחטא העגל – שהעם נקהלו מעצמם על אהרן. וא"כ ע"ז נכללת בסדר הנוגע להנהגת הזקנים.

הפתיחה כל ישראל

ועפ"י מה שאמרנו ששייך לנזיקין יש לפרש מה שנבחרו משניות מסנהדרין וממכות שתיקנו להקדים לאמירת אבות ולסיים אחר אמירתן. ומה ענין פתיחה וחתימה.

קודם כל עלינו לפרש מה ששונים משניות אלו. [כבר הערנו על חילוק הלשון אומרים או שונים. ושונים הוא לחזור על הדברים כדי להרגילם בפינו. ועי"ז מובן פ"ו שנו חכמים וכו' וגם אנו שונים. וכן בלשון המשנה שוב ענין החזרה.] א"כ כיון שמשכת זו נוגעת לענייני האבות והזקנים שהם שייכים לסדר נזיקין ממילא מקדימים ממשנה סנהדרין כל ישראל כו' כולם צדיקים. דהיינו שעל איש ישראל להכיר שהוא מאומה של צדיקים. והצדיק נשמר מלהזיק. וכמו כלל החיובים של נזיקין דמצוה להישמר מהיזק ולהיות צדיק במעשיו. ולא יחשוב שנוזיקין נוהג בעוה"ז לבד כיון שנראה שכולו ענין ממון. ואף שענייני ב"ד נוגעים ג"כ לנפשות מ"מ ג"ז נראה שנוגע לחיי העוה"ז. חוקים ודינים ומדיניות. אלא יש לנו להבין שהצדקות והיושר עניינים עולמיים ונצחיים. ועוה"ז פרוזדור לעוה"ב. ועכשו משלימים ענייני הצדק והיושר בעניינים נוספים שעיקרם חוץ מן הממונות. [ולגבי המשנה דרבי חנניא בן עקשיא מסוף מכות, נבארו בע"ה במקומו].

עוד נראה על פי מה שבארנו שהאב מקושר לבנו נראה שבזה יש הקדמה ועיקר שהאב יאמר לבנו – וכולל מה שכל בר ישראל נולד בלי עוון ורק כשנתגדל ונתפתה ע"י יצרו מקלקל – ובזאת הדרך ישמר מזה. וגם כולל אהבת ד' לנו ושד' מתפאר בנו. נמצא שכלל המאמר הזה תוכו רצוף אהבה ובזה הוא עיקר וחשוב בקיום המסורה והלימודים מאב לבנו. ובכלל כולל כל מה שיש לאדם להתבונן בו כדי להיכנס ללימוד המוסר.

עוד י"ל שהקדמה זו נצרכה משום שהשונה פרקים אלו יתיימש שא"א לו להגיע לעוה"ב. וא"א לו לשמור הכל. וע"כ מקדימים משנה זו שלא יתיימש. שהרי כל ישראל – רצונו לומר אפילו הפחות שב ישראל – יש להם חלק לעוה"ב. וע"ז הביאו פסוק ועמך כולם צדיקים. כולם – אתמהה. אלא ר"ל כ"ז שאינו רשע – נחשב לצדיק, ועל כן – לעולם יירשו ארץ.

עוד יש להוסיף שהלומד אבות שייך שיאמר שכל מאמרים אלו נאמרו ע"י צדיקים ואבות ומה השייכות והיחס להם אצל הקטן כמוני ולמה לי ללמוד כולם. וע"ז הקדימו משנה זו.

ועוד יש לומר שמדבר מסגולת הצירוף כל ישראל שכל אחד שונה מחברו ועל כן אף שקשה למצוא מי שמקיים כל המוסר של כל האבות הנאמר כאן. אבל כל יחיד יעשה מה שבידו ובצירוף כל ישראל יכנסו כולם לעוה"ב.

הכרת הטוב

בצאתי מן הכרך אביע תודתי לכל התומכים בי בין בהוצאת חיבור זה בין בכל השנים שהחזיקו בידי וביד משפחתי וביתי. וכן לכל רבותי את אשר עמנו פה היום ואת אשר איננו פה עמנו היום ולכל ת"ח של כל הדורות ולכל המחברים שנהניתי מהם ולמדתי מספריהם. וכל חברי בכל מקום שלמדתי. ומתלמידי יותר מכולם. וכן לכל הקהילות והתלמידים בכל השנים שהייתי אומר שיעורים בפניהם. ובפרט רואה אני חובה לשבח ולהלל הורי וזקני עם כל בני משפחתי ואשתי נות ביתי חנה שרה שתחיה עם כל משפחתה העומדים לחזקה וכל הנלווים אלינו. ובמיוחד אנו מכירים טובה לאחותי מרת בינה חנה שתחיה יחד עם בעלה החשוב הר' דוד ישראל הלוי שליידער נ"י שטרחו וטיפלו עם אבי מורי הכ"מ כמה שנים ובפרט בחליו האחרון.

ואיתא בגמ' (קידושין לא, ב) ת"ר מכבדו בחייו ומכבדו במותו וכו' במותו כיצד היה אומר דבר שמועה מפיו לא יאמר כך אמר אבא אלא כך אמר אבא מרי הריני כפרת משכבו והני מילי תוך שנים עשר חדש מכאן ואילך אומר זכרוננו לברכה לחיי העולם הבא. עוד איתא (סוכה כ, א) אמר ריש לקיש הריני כפרת רבי חייא ובניו וכ' שם רש"י, יסורין הבאין עלי לכפרתו של ר' חייא ובניו יהיו ולשון כבוד הוא זה כשהוא מזכיר אביו או רבו לאחר מיתתו צ"ל כן. וכן נפסק בשו"ע (יו"ד סימן ר"מ ס"ב) חייב לכבדו אפילו אחר מותו. כיצד, היה אומר דבר שמועה מפיו, אומר כך אמר אבא מארי, הריני כפרת משכבו, אם הוא תוך שנים עשר חודש. ואם הוא לאחר שנים עשר חודש אומר זכרוננו לברכה. הגה ואין חילוק בין אם לאב בכל זה (מהרי"ל סימן כ"ז) יש אומרים דאם כותב תוך שנים עשר חודש דבר ומזכיר אביו, אינו צריך לכתוב הריני כפרת משכבו אלא זכרוננו לברכה, דהא כתיבתו מתקיימת לאחר שנים עשר חודש (הג"ה באלפס פרק קמא דקידושין). ויש מחמירים אפילו בכתיבה (בנ"י ושאר מחברים, וכן משמע בבית יוסף סוף סימן רמ"ב בשם רשב"ץ, ותשובת ה' חביב רס"ד). וכן נוהגין.

כך נהגתי בספר זה שכתבתי בתוך י"ב חודש. להסתלקות אאמו"ר זצ"ל, הכ"מ.

ובדומה לזה מצאנו בסנהדרין (יח, א) בכהן גדול וכשהוא מתנחם מאחרים כל העם אומרים לו אנו כפרתך והוא אומר להן תתברכו מן השמים. וכתב רש"י, בנו תתכפר אתה ואנחנו תחתין לכל הראוי לבא עליך עכ"ל. דהיינו שהאבל לוקה באבלותו לכפרה והמנחמים לכה"ג מקבלים על עצמם כפרה בשבילו. וזה על החיים ג"כ. לכאורה נראה מדבריו שיש לאבל למצוא כפרה על עצמו ג"כ. והוא ע"י אותם דברים שהוא עושה בעד הנפטר ולעילוי נשמתו שהם מכוונים גם על מה שהוא עצמו צריך כפרה.

ובתוך י"ב חודש בימי אבל אבי זצ"ל הכ"מ נחליתי במחלה חמורה. קרוב לזמן שנודע לי המחלה חלמתי חלום שבו נדמה לי ברור שאבינו כבר נכנס בגן עדן ואין רצוני להגיד הפרטים כאן. וכיון שהמחלה באה תוך י"ב חודש רצוני שעכ"פ תהא לכפרה לו אם צריך לה. ומצדי אני מתפלל שרבים ילמדו מספר זה וזכות ת"ת דרבים יעמוד לי לזכות לרפואה שלמה במהרה.

פרק א

משנה א

מושה קבל תורה מסיני, ומסרה ליהושע, ויהושע לזקנים, וזקנים לנביאים, ונביאים מסורה לאנשי כנסת הגדולה. הם אמרו שלשה דברים, הווי מתונים בדיון, והעמידו תלמידים הרבה, ועשו סיג לתורה.

ועוד כמה מפרשים. ואענה אף אני הנראה לענ"ד. הנה האמונה בתורה מסיני צריכה חיזוק ואף שלכאורה הוא דבר פשוט מ"מ צריך לחזור עליו. וכדכתיב והודעתם לבניך וגו'. וכן כאן כלפי תורה שבעל פה. צריך לדעת דמות ומעלת הגדול (האב או הרב) שממנו נלמד איזה דבר. וכדי לתאר ייחוסו וייחוס תלמודו צריך לתאר גם מעלת רבותיו וממי למד שהוא הרי ג"כ תלמיד, צריך להסביר לבנים שהאבות ג"כ למדו מאבותיהם וכן למעלה. ולכן צריך להתחיל מהראש ולמטה ולא מלמטה למעלה. אמנם בהמשך (ב, י) אמרו ה' תלמידים היו וכו' ושם פתח בתלמידים ומאמרם ואח"כ שנה דברי רבם והכרעתו וא"כ חזינו דשייך למסור גם באופן זה, אבל כדי להתחיל צריך לפתוח מן הראש.

מושה קבל תורה מסיני. יש שואלים מהו לשון "מסיני". היה לו לומר "מד' " או "בסיני". וי"ל דנקט התנא לשון הקרא "ד' מסיני בא" (דברים, לג, ב) ופירש רש"י בשם המכילתא שיצא לקראתם כחתן לקראת כלה. וכוונת המשנה שמושה קבל התורה מד' שיצא לקראתו – ליתן לו התורה. וזה ראשית העיקרים כאן שד' יוצא לקראתנו לתת לנו התורה והמסורה והקבלה.

ודונמא לזה מה שאמרו (ע' פרד"א, פרק יד, באורך) עשרה ירידות ירד הקב"ה וכו' וחד מינייהו "וירד ד' על הר סיני". ובדרך צחות אפשר לומר: כביכול מסר ד' התורה לסיני ומסיני למשה. כלומר עניין סיני הוא היציאה שיצא ה' לקראתנו ובזה האופן דוקא נמסרה התורה ומתוך אותה החביבות.

ובן יש לימוד גם מדיעת הסדר של המסורה כאן. שמבואר כאן שהיו

ונראה שנצרכה הקדמה זו לכמה תכליות, עיין באורך במאירי

לתקופת אנשי כנסת הגדולה הבאה אחריה שהשתמשו ברוה"ק אבל פסקה נבואה ואם כן שמא אין כאן מסורה גמורה. קמ"ל שהמסורה ממש בעין בלי שנוי לאנשי כנסת הגדולה.

ונחזין מאד שכל תלמיד ידע התקופות של המקורות שלומד ולא יערב תקופת ראשונים לאחרונים.

ומה שלא נאמרו ולא הוזכרו כאן שום קבלות ומאמרי החכמים מן משה ויהושע וזקנים ונביאים עד אנשי כנסת הגדולה. י"ל שעד דורם של אכנה"ג היו נביאים, וכל דברי הנביא שנצרכו לדורות ובאו בפירוש בכתב הם מוסר בעצם. וכן נראה מ"ש רש"י ריש מגילה (ג, א, ד"ה אינהו נביאי) בחילוק בין דניאל לחבריו "שנתנבאו לישראל בשליחותו של מקום והוא לא נשתלח לישראל בשום נבואה" וכן מאבודרהם בפירוש תפילות מוסף ר"ה בחילוק שבין "על ידי עבדיך הנביאים" ובין "ובדברי קדשך כתוב לאמור" שהנביא אומר מוסר בשליחות מד'. וממילא י"ל אדרבה שמסכת זאת באה דוקא להשמיענו שאף שנפסקה ונסתלקה הנבואה ממש, מ"מ דברי מוסר של חכמי הדורות הם ממש תורה כמו הנבואה. וע"כ הקדים לומר שנביאים מסורה, היינו את התורה, לאנשי כנסת הגדולה והם אמרו שלשה דברים. כלומר כל מה שהם אמרו הוא במסורה וקבלה מסיני והוא ממש תורה כמו כל הנבואות.

תקופות שונות, וחשוב מאד לדעת מי הם שהיו בתקופות אלו. שאף שהמסורה היתה גם בתוך כל תקופה מרב לתלמיד אבל עיקר המסורות היו מתקופה לתקופה. ויש להבין שודאי שירדו במדרגות מתקופה לתקופה ומשום הכי יש להם שמות שונות ואעפ"כ המסורה ממש בעין וכמסירתה מתקופה הראשונה. שהכל יודעים שהיתה ירידה ממשה ליהושע שפני משה כפני חמה ופני יהושע כפני הלבנה, ושמשה קבל התורה מפי הגבורה ממש, ואח"כ היתה במסורה ומסרה ליהושע. ואחר מיתת יהושע היו עמו הזקנים שבדורו. אבל כמו כן הכל יודעים שיהושע היה משלים למשה והיה ממש ממלא מקומו וכמבואר בפרשת פינחס בפסוק "ונתת מהודך עליו" (במדבר, כז, כ). ולא כן הזקנים ולדעת האברבנאל בנחלת אבות הזקנים הם השופטים שהיו עד שמואל הנביא שהוא סוף השופטים ותחילת הנביאים. וממנו מתחלת תקופת הנביאים אף שכנראה מלשון חז"ל ששמואל גופיה נמנה עם השופטים והוא הגדול שבהם, ממה שאמרו "יפתח בדורו כשמואל בדורו" ור"ל יהא בענין הקטן שבהם חשוב כלפי דורו כגדול שבהם. מ"מ בחורבן שילה פסקה תקופת הזקנים והחלה תקופת הנביאים עם שמואל הנביא. אבל עניינו של שמואל ומהותו מורה שיש מסורה ממש בלי שום שנוי מתקופה לתקופה. וכן קס"ד מחמת המרחק והירידה מתקופת הנביאים אפי' האחרונים שהיו מתנבאים ממש

עוד נראה שמ"ש משה קבל תורה מסיני ולא אמר מד', י"ל דכאן לא מיירי דווקא מחלק התורה שאמר ד' בפועל אלא מדברי החכמה של החכמים שנחשבים כמו תורה ממש כדבר ד'. וע"כ רצה לומר שמושה קבל התורה הזו. ואם היה אומר מד' היה משמעותו שמיירי במה שקבל מדברי תושב"כ או שבע"פ ולא שאר דברי חכמה ומוסר. והו"א דדברי חכמה ומוסר אינם כמו תורה וכאילו אמרם מעצמו ומדעתו של בשר ודם. ולכן קאמר מסיני ור"ל ממה שהיה שם בסיני כשנבחרו ישראל והוא נבחר להם למנהיג לקבל התורה, אז נתחכם ברוח ד' וברוח הקודש ודבריו נחשבים חכמת התורה.

והנביאים מגידים להם דבר ד' זו תורה. ולא באו להוליד ספיקות אם זה אמת או אם זה תורה או סתם חכמה. וממילא הבינו והכירו שצריך לשמוע אל הנביא [אף שגבר היצה"ר גם בימיהם]. ובכלל אם אין דבריהם קבלה ממש מ"מ הם דבר ד' ע"י נביאיו. רק בסוף דורות הנבואה התחילו לערער ולעורר ספיקות [ע' בפירוש הג"ר מגדל הירש על מלאכי שרואים שכך היה שהרי כל ו' פסוקים הראשונים שם הוא מתנצל ומתרץ א"ע, מה שלא הוצרכו לזה הנביאים כולם]. וזה מפני שזה תחילת דור החושך וסוף האור של הנבואה. ומן היום ההוא מתחיל ומתנוצץ האור של טעם וביאור וסברא ומסתלקת הנבואה והולכת.

ויש להוסיף שעיקר החידוש במסכת זו כמובא במאירי הנ"ל שאלו הדברים מובנים מסברא וע"פ מוסר אבל מי יימר שהם תורה, ומי יימר שצריך לשמוע להם כמו שמיעת דברי חכמים. לזה הקדימה המשנה שהכל קבלה. וביאור לשון תורה מסיני כמו הלכה למשה מסיני, שהכוונה שכל התורה שנמסרה דור אחר דור באה בקבלה מסיני. ועיקר ההקדמה רק להורות שכל מה שנמסר דור אחר דור עד אכנה"ג תורה מסיני הוא. כלומר שלא פסקה המסורה בין סיני לאנכה"ג. ואילו הנביאים א"צ לשנות את ענייני המוסר שאמרו. חזא מפני שכל נבואה מוסר היא וכנ"ל. ועוד שהדורות שהיו בימי הנביאים ידעו והכירו שהחכמים

ומסרה ליהושע. שמסר כח זה של חכמת התורה בלבד. וכן הלאה. ואנשי כנה"ג קבלו הם אמרו ג' דברים. ומה שאמרו ג' דברים לא שזה מה שקבלו ומסרו דוקא אלא שהם קבלו כח חכמת התורה והם שהיו בגדר חכמי התורה אמרו מכח זה את אותם ג' דברים. ולמה נשנו כאן דוקא ג' דברים וכי לא אמרו הרבה יותר מזה. ולפי הנ"ל אפשר לומר דאותם ג' דברים כולם עניינים נחוצים לשמור על המסורה והקבלה.

הון מתונים בדין. כלומר שלא לדלג על שום פרט מחמת המהירות שכיון שכל דברי הדיינים נעשים מסורה לדורות צריך שלא להשמיט שום פרט.